

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 9, Sayı/ Issue 17 (Aralık/ December 2024), ss./pp. 66-95
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1302848

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/Received: 28. 05. 2023
Kabul Tarihi/Accepted: 25. 10. 2024

PAPHLAGONIA KENT SİKKELERİ ÜZERİNDE BİTKİLER: İKONOĞRAFİK VE İKONOLOJİK ANALİZ

THE PLANTS ON PAPHLAGONIA CITY COINS: ICONOGRAPHIC AND ICONOLOGICAL ANALYSES

Fatma BAĞDATLI ÇAM – Seher AKGÜN*

Öz

Paphlagonia Bölgesinde yer alan antik kentlerin sikkeleri üzerinde yer alan ve kent kimliğini yansıtan imgeler çeşitli çalışmalara konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Söz konusu coğrafyada yer alan Herakleia Pontike, Tion/Tieon, Amastris, Kromna, Abonoteikhos ve Sinope kentlerinin sikkeleri üzerinde yer alan bitki motifi ve temsil ettiği anlam sorgulanmıştır. MÖ 5 ve 4. yüzyıllardan itibaren sikkelerin ön ve arka yüzünde yer alan defne, zeytin, meşe, üzüm, palmye, buğday ve kamış/saz gibi bitkilerin kimi zaman kült simgesi, kimi zaman tarımsal ürün ve kimi zaman da döneme özgü kültürel ya da siyasi bir simge olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda sikke üzerinde betimlenen bitkinin ekonomik bir kaygıyla mı yoksa kültürel bir simge olarak mı tercih edildiğini sorgulamaktır. Ayrıca tespit edilen bitki türlerinin tanımlanmasına özen gösterilerek yerel kültürlere dair imgelemler olup olmadıkları tartışılmaktadır. Paphlagonia Bölgesi sikkelerinden konuya temel oluşturabilecek belirli kentlerden, belirli örnekler seçilerek bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paphlagonia, Amastris, Herakleia Pontike, Sinope, Sikke, İkonografi, Bitki.

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Prof. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kutlubey Yazıcılar Kampüsü, Bartın/Türkiye. E-posta: fatmabagdatli@yahoo.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1772-8404>
Arkeolog, Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kutlubey Yazıcılar Kampüsü, Bartın/Türkiye. E-posta: seherakgun4@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9561-3970>

Abstract

The images on the coins of the ancient cities in the Paphlagonia Region reflecting the identity of the city have been and continue to be the subject of various studies. This study questions the plant motifs on the coins of Herakleia Pontike, Tion/Tieon, Amastris, Kromna, Abonoteikhos and Sinope cities located in the geography in question and the meaning they represent. Beginning from the 5th and 4th centuries BC, plants such as laurel, olive, oak, grapes, palm, wheat and reed on the front and back of coins were sometimes cult symbols, agricultural products or cultural or political symbols specific to the period. Our study aims to question whether the plant depicted on the coin was chosen with economic concerns or as a cult symbol. It also discusses whether the plant species are images of local cults, with particular attention paid to identifying plant species. An evaluation was made by selecting certain examples from the Paphlagonia Region coins from certain cities that could form the basis of the subject.

Keywords: Paphlagonia, Amastris, Herakleia Pontike, Sinope, Coin, Iconography, Plant.

1. Giriş

Çalışmamızda Batı Karadeniz coğrafyasında yer alan Paphlagonia Bölgesi sınırları içerisindeki Amastris (Sesamos), Herakleia Pontike, Ionopolis (Abonoteikhos), Kromna, Sinope ve Tios/Tieion kentlerinin sikkeleri üzerinde görülen bitki betimleri incelenmiştir. Tespiti yapılan bitkilerin ön yüz ve arka yüz kullanım biçimi de dikkate alınarak, bu bitkilerin seçilme nedenleri sorgulanmış ve ikonografik olarak değerlendirilmiştir. Bitkilerin yerel kültürde ticari ürün olarak değerleri temsil edip etmedikleri sorgulanmıştır.

Sikke, hem sivil yapının bütünlüğünü sağlayan hem de ekonomi ve ticaretin düzgün işleyişinde derinden rol oynayan bir unsur olarak toplumun evriminin temel bir yönünü temsil eder. Varlığı, işlevlerine (ödeme yöntemi, değer ölçüsü vb.), basıldığı ve dağıtıldığı bağlama bağlıydı; sikke aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarının ve çıkarlarının bir ifadesiydi. Sikke kullanımı, MÖ 5. yüzyılda Grek dünyasında yaygın bir uygulama haline gelirken, aynı zamanda ticaret ve diğer ekonomik ilişkilerle ilgilenen yerel halkları da kapsamaktaydı.¹ Grek kentlerinde sikke basımı ekonomik ve politik yaşam bağlamında gerekli bir unsurdur; bu faaliyet, yerel yetkililer tarafından denetleniyor ve organize ediliyordu.

Sikkeler, antik dönemde herhangi bir darphane otoritesi tarafından ideolojik ve ikonografik bir mesaj göndermek için kullanılmıştır. Ayrıca kentin hem politik hem de ekonomik eylemlerini temsil eder.² Bu yönüyle sikke üzerinde yer alan ikonografi, merkezi bir otoritenin belirlediği kalıpların dışında basımları, o kente dair politik, dini ve ekonomik anlamda bazı ipuçlarını barındırmaktadır.

Erken dönemler için Grek koloni kentlerinin sikkeleri üzerinde bazen isminden yola çıkarak, bazen kentin önemli gelir kaynaklarına işaret etmek için bazen de bu gelir kaynağı olan tanrıyla özdeşleştirerek simgeleşen bitki betimlerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili çarpıcı örnek Magna Graecia olarak tanımlanan Güney İtalya kolonilerinden gelmektedir.³ Şehrin etrafındaki verimli ovada yetişen bol arpa hasadı nedeniyle Metapontum'un sikke tipi olarak bir arpa başağı seçilmiştir. Naxos'ta şarap küpü, Selinus'ta yabani maydanoz (Selinon), ve Cyrenaica'da *silphium* seçilmiştir.⁴ Şehir sikkeleri üzerindeki bitkilerin seçiminin sadece üretilen türlerle sınırlı kalmadığı, kentle ilişkilendirilebilecek doğal bitki örtüsü ile de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

¹ Talmaçchi-Țârlea 2019, 79

² Williamson 2005, 19-20.

³ Hands 1909; Morakis 2022, 35-67.

⁴ Selinon bitkisi kentin çevresindeki bataklıklarda yabani olarak yetişmektedir ve tıbbi olarak da kullanılmaktadır. Hands 1909, 60-61; Selinon bitkisi için ayrıca bkz. Imhoof Blumer-Keller 1889, 58, Taf. IX, Nr.9-14.

Bunun yanı sıra tanrıların *atribüsü* olarak bilinen önemli bitkiler de sikkeler üzerinde o tanrıyla ilişkili olarak yer alabilmektedir. Zeytin bitkisi Athena, asma ve üzüm salkımı Dionysos ve defne bitkisi Apollon ile özdeşleşmiştir. Tanrıların simgesi olarak bazen bir dal bazen de çelenk olarak tanrının başında yer almaktadır. Buğday başağının Demeter'i simgelemesi de aynı anlamda ele alınabilir. Ancak ek olarak buğday aynı zamanda o kentin ürünlerinin ya da toprağının bereketini de simgelemek amacıyla tercih edilmekteydi. Benzer durum Dionysos ve asma bitkisi için de söz konusudur. Plinius'a göre bir zamanlar ağaçlar tanrıların tapınaklarıydı ve ilkel ritüellere uygun olarak, basit kırsal yerler istisnai yükseklikte bir ağacı bir tanrıya adanlardı. Farklı ağaç türleri sürekli olarak kendi tanrılarına adanmıştı. Örneğin; kış meşesi Zeus'a, defne Apollon'a, zeytin Minerva'ya, mersin ağacı Venüs'e, kavak Herakles'e adanmıştır.⁵

Çalışmamıza konu olan kent sikkeleri üzerinde yer alan bitki betimlerine odaklanmaktaki başlıca amacımız, sikke üzerinde betimlenen bitkinin ekonomik bir kaygıyla mı yoksa kültürel bir simge olarak mı tercih edildiğini sorgulamaktır. Ayrıca tespit edilen bitki türlerinin tanımlanmasına özen göstererek yerel kültürlere dair bir imgelem olup olmadığını tartışmaktır.

2. Paphlagonia Kent Sikkeleri ve Bitki Betimleri

Karadeniz'in güneyinde yer alan konumuz bağlamındaki Paphlagonia Bölgesinde en erken sikke örnekleri MÖ 5. yüzyılda görülmeye başlanır. Sesamos/Amastris, Tion/Tieios, Kromna, Abonouteikhos/Ionopolis, Herakleia Pontike kentlerinde benzer sikke tipolojisi ve ikonografisi ortak bir darphaneyi işaret etmektedir.⁶ Sinope, bunların içerisinde kendine özgü sikke tipolojisi ile ayrılır. Bu dönem sikke örnekleri üzerinde, konumuzu oluşturan bitki betimleri de görülmeye başlanır.

Konumuz dahilinde yer alan kentlerde en erken tarihli sikke MÖ 5. yüzyılda Sinope'de görülmektedir. Bu sikkelerde, ön yüz betimi olarak kartal başı ve hemen altında yunus betimlenmiştir. Arka yüzünde *incus* görülmektedir. MÖ 5.yüzyılın sonu ve MÖ 4.yüzyıl'da Sinope kentinde basılan sikkelerin ön yüz betimi *Nymphe* başı etrafında inci dizisi kullanılmış. Arka yüzde ise, kartal figürünün ayaklarında yunus ve lejant görülmektedir.⁷

MÖ 425-300 tarihleri arasında en erken örnekleri görülmeye başlanan, Herakleia Pontike sikkelerinin ön yüz betimi Herakles başı, başında aslan postu takmış, arka yüzde, çeşitlilik görülmektedir. Bunlar; Hera, boğa figürü, Herakles sopası (*clava*) ve yazıt olarak sıralanabilir. Tek farklı versiyonda, ön yüzde Dionysos ve arka yüzde Herakles yer almaktadır. Bölgenin kentlerinde en erken sikke basımlarında, *ktistes* olarak seçtiği konuların ve kültürlerin temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Hellenistik Dönemde, MÖ 3. yüzyıl ortasından itibaren bölge tamamen Pontus Krallığının hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde krallık sikke tipolojisinin tüm kentlerde ortak olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 1. yüzyıl ikinci çeyreği içerisinde VI. Mithridates'in (MÖ

⁵ Plinius, NH, XII.2.1.

⁶ Bu durum MÖ 4. yüzyılda yerel krallık olarak karşımıza çıkan Herakleia Pontike kentinin, hinterlandı içerisinde yer alan Tion/Tieion, Sesamos/Amastris, Kromna ve Kythoros kentlerinin içişlerinde özgür ancak yönetsel olarak Herakleia Pontike idaresinde yer alan kentler (polis?) olmasından kaynaklanmaktadır. Olasılıkla kentlerin otonom olarak sikke basma yetkisi bulunmasına rağmen darphane olarak otorite merkezi olan Herakleia Pontike kenti kullanılmaktaydı. Sikkeler üzerindeki ortak betimler ve tanrı betimlerinin ortak tipolojiyi yansıtması bu durumun kanıtı olarak kabul edilebilir. Bkz. Bağdatlı Çam vd. 2019, 171, dn. 6; Memnon, (FGrH_434), Arslan 2012, 383-406.

⁷ Talmatchi-Tarlea 2019, 79-80. Karadeniz havzasındaki üç Miletos kolonisine, sırasıyla Istros, Olbia ve Sinope'ye ait sikkelerin ön yüzünde Demeter ve özellikle arka yüzlerinde "yunusun üzerindeki kartal" betimi, muhtemelen ortak bir kuruluş mitine bağlı olduğuna işaret etmektedir.

120-63) Pompeius tarafından yenilmesinin ardından konumuz dâhilindeki Paphlagonia kentleri Roma hakimiyetine girer ve *Bithynia et Pontus* eyaletinin parçası olur. Roma İmparatorluğu döneminde de kentlerin sikke basmaya devam ettiği ve özellikle de MS 2. yüzyıldan itibaren sikkeler üzerinde her kentin kendi kült ve simgelerinin yer aldığı görülür.

MÖ 4. yüzyıl gibi erken bir tarihte Pontus Bölgesindeki Demeter tapımı, toplulukların ağırlıklı olarak tarımsal karakteri ile kolayca açıklanabilir. Demeter, tarımın ve yeryüzünün meyvelerinin (özellikle buğdayın), uyumlu sosyal yaşamın ve bereketin koruyucusudur; onun miti, doğanın, mevsimlerin ve ekinlerin döngüsüyle yakından bağlantılıdır.⁸ Bu nedenle bu dönem sikkeleri üzerinde Demeter ve buğday başağı kentin tarım ürünlerinin temsili anlamına gelmekteydi. Yine aynı dönem sikkelerinde Zeus Stratios ve Strategos kültlerinin temsili karşımıza çıkmaktadır. Zeus Strategos Amastris ve çevresinde yaygın olarak bilinen bir kült iken Stratios kültürünün Pontus Krallığının resmi kültü olarak tercih edilmesinden kaynaklı olarak Sinope başta olmak üzere tüm Pontus krallığı hakimiyetinin de otonom sikke basma hakkına sahip kentlerde de izlenebilmektedir.⁹

Zeus Strategos kültü Amastris'te Hera ile birlikte tapımın varlığı kabul edildiği için Hera da sikkeler üzerinde yerini almış görünmektedir.¹⁰ Amastris sikkeleri üzerinde Zeus Strategos'un başında yer alan defne çelenginin olasılıkla yerel kültürünün temsili olması ve yerelde önemli bir potansiyele sahip olan defne varlığının da kanıtı olduğu düşünülebilir. Kromna ve Abonoteikhos kentlerinde görülen Zeus ve Demeter betimlemeleri de yerel kültürün işaretleri olarak yorumlanmaktadır. Kentlerin kendi yerel kültürlerini temsil eden diğer bir tanrı betimi de Dionysos'tur. Sinope ve Tios/Tieion'da erken dönemden itibaren tanrının betiminin sikkeler üzerinde yer aldığı görülür.¹¹

Erken dönem sikkeleri üzerinde görülen ve yerel ya da bölgesel anlamdaki kültürün temsilcisi olarak kabul edilen betimlemelerde defne, üzüm, buğday gibi bitkilerin genellikle tanrıların başında taç olarak, yanlarında ya da ellerinde tuttukları *atribü* olarak betimlendiği görülür. Söz konusu betimlerde tanrıların kentlerin gücü, koruyuculuğu ya da ekonomik anlamdaki tarımsal gücünün/bereketinin temsili olarak bilinçli seçildikleri anlaşılmaktadır.

Hellenistik Dönemde, Pontus Krallığının hâkimiyetindeki kentlerde krallığa bağlı formal tipolojinin yaygınlığı, Roma Döneminden itibaren kırılır. Özellikle MS 2. yüzyıl itibaren otonom olarak sikke basma haklarını korumuş olan kentlerin sikkeleri üzerinde arka yüzlerinde tanrılarla birlikte ya da bağımsız olarak seçilen bitki betimlerinin imparatorluk simgesi olmak dışında yerel olarak önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Bilhassa ekonomik olarak kente katkısı olan bitkilerin de betimlendiği anlaşılmaktadır. Sikkeler üzerinde yer alan ikonografi aynı zamanda şehrin sembollerini de içeriyordu. Bazı tiplerin ortaya çıkışı yerel bir kültür ve gelenekle ilgilidir. Örneğin, Dionysos Roma Döneminde birçok eyalet kentinde görülse de Pontus Bölgesinde oldukça sık tercih edilmiştir. Daha iyi bir yaşamı kısmen garanti eden temel kültürlerden biri olarak Dionysos'un burada önemli olmasının nedeni, verimli topraklar ve bol yağışla karakterize edilen bölgenin bolluğuyla ilgilidir.¹²

Bölgede tarım, gemi kerestesi, fındık ve şarap ve zeytin üretimine odaklanıldığı sikkeler üzerindeki betimlerle de desteklenmektedir. Hem imparatorluk simgesi olarak hem de yerele

⁸ Talmatchi-Tarlea 2019, 79-80.

⁹ Öztürk 2013, 331-332; Ayrıca bkz. Saprykin 2010, 465-500.

¹⁰ Zeus Strategos, Paphlagonia Bölgesinde, özellikle Amastris ve çevresinde tapım gören bir kültür olarak tanınmaktadır. (Marek 1989, 386-387) Zeus Strategos genellikle Hera ile birlikte sikkeler üzerinde yer almaktadır. Şahin 2001, 178, dn. 2283. Ayrıca bkz. Robert 1980, 151; Işık, 2019, 188.

¹¹ Öztürk 2013, 331-332; Ayrıca bkz. Saprykin 2010, 465-500.

¹² Zajac 2018, 79-80.

özgü simge olarak seçilen sikkeler üzerindeki bitkiler, başlıklar altında sikkeler üzerindeki betimleriyle ele alınmıştır:

3. Asma Yapağı /Üzüm (Vitaceae Vitis)

Üzüm (*Vitaceae Vitis*) asmalarının, sarılıcı dalları üzerinde sık olarak yaprak ve meyveleri bulunmaktadır. Dairesel ve üç loplu olarak yaprakları çeşitleri bulunmaktadır. 30 cm 'yi bulan geniş yapraklarıyla güzel bir gölgelik alanlar oluşturmak içinde kullanılır. Üzüm asmaları, ilkbahar mevsiminde kuvvetli büyüyerek dal sürgünleri ile yayılırlar. Sonbahar mevsiminde yaprak dökümü ve meyve hasatı yapılmaktadır. Üzüm salkımları diri, sık yapraklar arasında hoş bir görüntüye sahiptirler. Ülkemizde bölgelere göre farklı türlerde birçok üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır. Üzümlerin kendisinden ve suyundan birçok besin (şarap, pekmez, pestil, şıra, vb.) maddesi yapılmaktadır.¹³

Asma, üzüm ve dolayısıyla da şarap söz konusu olunca ilk akla gelen mitolojik kahraman Grek tanrısı Dionysos'tur. Zeus ve Thebes Kralı Kadmos'un kızı Semele'nin oğludur.¹⁴ Dionysos, şarap, bağ, bereket ve ilham tanrısıdır ve kutsal bitkisi asma dır. Dionysos, başında asma dallarıyla yapılmış çelenkle ve üzüm salkımı ile betimlenir.¹⁵ Dionysos'un tanrı özelliği, asma bitkisinin yeryüzüne yayılmasını sağlamıştır. Şarabı elde ettikten sonra, yaratıcılığın kökeninde bulunan değişim gücüne kavuşmuştur.¹⁶ Tarihte pek çok uygarlık bağ, bahçe kurmayı zenginlik ve gurur kaynağı olarak görmüşlerdir.¹⁷ Antik Grek ve Roma kentlerinde şarap üretimi önemli bir ticaret kaynağını oluşturmuş, dolayısıyla da Dionysos bazen kentlerin baş tanrısı, bazen de önemli kültlerden birini temsil eder hale gelmiştir. Kent sikkelerinde ön yüzde Dionysos, başında asma yapraklarından bir çelenk takmış olarak betimlendiği görülmektedir. Dionysos'un ön yüzde betimlenmediği sikkelerin arka yüzlerinde bazen tanrının kendisi ya da kütle ilgili figür ve semboller tercih edilmiştir. Bu simgelerden en önemlisi asma ve üzüm betimi olmuştur. Konumuzu oluşturan Paphlagonia Bölgesinde yer alan kent sikkeleri üzerinde de Dionysos başta olmak üzere üzüm ve asma betiminin erken dönemlerde az sayıda olmakla birlikte, Roma Döneminde oldukça yaygın olarak tasvir edildiği anlaşılmaktadır.

MÖ 4. yüzyıla ait Herakleia Pontike kent sikkelerinde, ön yüz betimi olarak Dionysos başı kullanılmıştır. Timotheus ve Dionysios dönemlerine ait bu sikkelerde de Dionysos başı sola dönük, asma yapraklarından çelenk takmış şekilde yer almaktadır. Saçları ensesinden omuzuna kadar uzun yapılmıştır. Başının ortasında üzüm salkımı ve omuzunda *thrysus* bulunmaktadır.¹⁸ Sikkenin arka yüz betiminde kentin mitolojik kahramanı Herakles figürü kullanılmıştır (Res. 1). Hellenistik Döneme ait bir başka sikke üzerinde ön yüzde aşınmalar nedeniyle tam anlaşılabilen Dionysos başı dikkatle incelendiğinde asma çelengi takmaktadır. Bu sikkenin arka yüzünde Nike figürü görülmektedir (Res. 2).

Kromna kentinin MÖ 4.yüzyıl sikkelerinin ön yüzünde Hera başı, başında taç giymiş şekilde yer almaktadır. Arka yüzünde boyundan kulplu bir amphora ve kabin üzerinde üzüm salkımı yer alır (Res. 3).

MÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bölgenin diğer kentlerinden Amastris ve Sinope kentlerinde bulunmuş olan sikkelerde de ön yüzde Dionysos başı, başında asma yapraklarından

¹³ Giorgio 2000, 82; Ceylan 2004, 194.

¹⁴ Semele, Zeus'tan hamile kalmıştır. Bunu öğrenen Hera komşusu kılığında birlikte olduğu kişinin gerçek görüntüsünü görmek anlamasını söyler. Zeus, yıldırım şeklinde görününce Semele yok olur. Hermes, oğlunu kurtarı ve baldırının iç kısmına diker. Böylece Dionysos, Zeus'un baldırından doğmuş olur. Graves 2010, 65.

¹⁵ Dionysos'un doğudan geldiği ve genellikle Anadolu tanrı olarak bilinmektedir. Gezgin 2018, 25.

¹⁶ Erhat 2003, 44-95.

¹⁷ Gezgin 2018, 25.

¹⁸ Işık 2019, 77.

çelenk görülmektedir. Arka yüzünde Dionysos'un atribülerinden olan *thrysus* görülmektedir (Res. 4-5).

Roma İmparatorluk Döneminde basılan sikkeler üzerinde asma betimlerinde farklılıklar görülmektedir. Asma bitkisi üzerinde yaprakları ve meyvesi olan üzümleri ile betimlenmiştir. Amastris ve Tios/Tieion kentlerinde basılmış olan sikkelerin arka yüzünde bu tasvir kullanılmıştır (Res. 6, 7). İmparator Nero (MS 54-68) döneminde basılan sikkenin arka yüzünde tek asma yaprağı kullanılmıştır (Res. 8). Farklı bir figür ise Tios/Tieion kentinde bulunan Billaios Irmağının nehir tanrısı olarak betimlenmiş halidir. Bu nehir tanrısı suyun kenarında uzanmış sağ elinde asma dalı ve üzerinde meyveleriyle betimlenmiş şekilde görülmektedir (Res. 9).

Antoninus Pius (MS 138-161) döneminde Tios/Tieion'da basılmış olan sikkede Dionysos, altar üzerinde ayakta, sola. Sağ elinde üzüm demeti,¹⁹ sol elinde *thrysus* tutmaktadır. Arka yüzünde nehir tanrısı Billaios²⁰ ve Nymphe Sardon (Sardo) karşılıklı uzanmışlar.²¹ Billaios figürü kamyş, Sardon *cornucopia* (Bereket boynuzu) ve buğday başağı tutmaktadır (Res. 10).

Billaios nehri Tios/Tieion ve Kretia Flaviopolis kenti sikkelerinde tasvir edilmiştir. Antoninus Pius (MS 138-161), Marcus Aurelius (MS 161-180), Commodus (MS 177-192), II. Valerian (MS 253-260) ve Gallienus (MS 253-268) sikkelerinde Billaios genel ırmak tanrısı tasviriyile uzanmış bir şekilde gösterilmiştir. Bazen elini bir gemi pruvası üzerine yaslamış, bazen de bir elinde asma yaprağı tutar şekilde betimlenmiştir. İmparator Antoninus Pius'a (MS 138-161) ait sikkelerde Billaios, diğer bir nehir tanrısı olan Sardon ile karşılıklı uzanmış bir şekilde tasvir edilmişlerdir. Dionysos'un betimlendiği kent sikkeleriyle beraber, arkasında üzüm salkımının betimlendiği sikkeler de buradaki üzüm üretimine ve dolayısıyla Dionysos kültürüne işaret etmektedir. Üzüm yetiştiriciliğinin bir sonucu olarak kentte şarap üretiminin ve ticaretinin de kent halkının önemli geçim kaynakları arasında bulunmaktadır.²²

Zajac tarafından, Dionysos'un Roma Döneminde birçok eyalet kentinde görülse de Pontus Bölgesinde oldukça popüler olduğu belirtilmektedir.²³ Daha iyi bir yaşamı kısmen garanti eden temel kültürden biri olarak kültürün önemi, verimli topraklar ve bol yağışla karakterize edilen bölgenin bolluğuyla ilgili olduğu iddia edilmektedir. Bu duruma Dionysos ile ilgili olarak kendisi ve daha da önemlisi asma yaprakları, üzüm salkımı motifi aynı zamanda bölgede üretilen şarap ve ticari önemini vurgulamak için özellikle seçildiği anlaşılmaktadır. Bu duruma kanıt, Tion/Tieion, Herakleia Pontike, Amastris ve Sinope amphoralarının Karadeniz başta olmak üzere Akdeniz dünyasına yayılmış olması gösterilebilir.²⁴

¹⁹ Dionysos'un elinde tuttuğu nesneye üzüm demeti dense de dikkatle incelendiğinde aslında elindeki bir kantharos olduğu ve bu kaptan Billaios'un elindeki kaseye şarap döktüğü anlaşılmaktadır. Heuchert 2005, Nr. 8458.

²⁰ Billaios Nehri'nin ticari bir su yolu olduğunu gösteren önemli kanıtlar arasında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen otonom Tios/Tieion sikkeleri karşımıza çıkmaktadır. Tios/Tieion'un Roma İmparatorluk Dönemi eyalet sikkelerinin bazılarının arka yüzlerinde Nehir tanrısı Billaios'un betimlendiği de görülmektedir. Billaios nehri Tios ve Kretia Flaviopolis kenti sikkelerinde tasvir edilmiştir. Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus, II. Valerianus ve Gallienus sikkelerinde Billaios genel ırmak tanrısı tasviriyile uzanmış bir şekilde gösterilmiştir. Bazen elini bir gemi pruvası üzerine yaslamış, Bazen de bir elinde asma yaprağı tutar şekilde betimlenmiştir. İmparator Antoninus Pius'a ait sikkelerde Billaios, diğer bir nehir tanrısı olan Sardon ile karşılıklı uzanmış bir şekilde tasvir edilmişlerdir.

²¹ Franke 1966, 58-6. Billaios: Filyos Çayı, Nymphe Sardo.

²² Altınoluk 2005, 33; Öztürk 2013, 332; Yıldırım 2017, 215.

²³ Zajac 2018, 79-80.

²⁴ Sinope ve Herakleia Pontike Amphoraları için bkz. Opait 2010, 371-401; Vnukov 2010, 361-370; Boer 2013, 109-114; Amastris Amphoraları için bkz. Stolba 2003, 279-301; Karadeniz şarap ticareti için bkz. Lewit 2015, 149-174.

4. Buğday (*Triticum*)

Tahıllar grubuna giren buğday ve arpa insanların beslenmesinde tarih boyunca önemli bir yere sahip olan besin kaynaklarıdır.²⁵ Tahıllar, insanlığın yerleşik hayata geçip tarıma başladığından beri en çok üretilen ve tüketilen tarımsal ürün gruplarından biri olmuştur.²⁶

Buğday bitkisi, Grek kültüründe Demeter'le birlikte anılmaktadır. Demeter'in en önemli hikayesi Zeus ile birleşmesinden olan kızları Persephone'dir. Tanrıça Demeter yeryüzündeki insanlara toprağı işlemeyi ve tarımı öğretmiştir. *Atribü* olarak buğday başağını kullanmaktadır. Sikkeler üzerinde yaygın olarak başına buğday çelengi takmış şekilde görülmektedir.²⁷ Buğday, ekimi, büyümesi ve hasadıyla, doğumu, ölümü ve dirilişi simgeler. Ekili toprağın koruyucusu Demeter, aynı zaman da buğday ekilen tüm Grek topraklarında tanrıçaya özel kült alanları yapılmıştır.²⁸ Demeter ekinleri ve özellikle buğdayı simgeler, onun tek anlatısı mevsimleri simgeleyen efsanesidir. Bu efsane Grek dünyasının daha çok buğday üreten bölgelerinde gelişmiştir.²⁹

MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında Paphlagonia bölgesinde, Hellenistik Dönemde yeniden kurularak Amastris ismini almadan önce Sesamos³⁰ olarak bilinen kentte ele geçen sikkeler üzerinde ön yüzde Zeus *Stratios* defne çelengi takmış ve arka yüzde Demeter başı, başında buğday başağından bir çelenk takmış olarak betimlenmiştir (Res. 11).³¹

Paphlagonia bölgesindeki Sesamos (Amastris) kentinde Demeter ile ilgili bir tapınım ile ilgili detaylı bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak son yıllarda Amastris antik kentinde yürütülen yüzey araştırmaları ile tespit edilen ana kaya anıtlarının varlığı kentte Ana Tanrıça kültürünün varlığına işaret etmektedir.³² Demeter burada Kybele'nin temsili olarak seçilmiş olabilir. Ayrıca Zeus kültürünün yaygın olması ve mitos olarak Demeter ile olan ilişkisi bilindiğinden sikkeler üzerinde bu iki tanrı birlikte kullanılmış olmalıdır. Buğdayın temel besin kaynaklarından olması sebebiyle de Demeter'in kültüyle ilişkili bir kanıt olarak kabul edilebilir.

Sikkeler üzerindeki buğday betimi ile ilgili sonraki kanıtlar Roma Döneminden gelmektedir. Herakleia Pontike ve Abonoteikhos kentlerinde, Traian (MS 98-117) döneminde sikkelerin ön yüzünde imparatorun kendi portresi yer almaktadır. Herakleia Pontike kentinde arka yüzde çelenk içinde beş adet buğday başağı betimi yapılmıştır (Res. 12). Abonoteikhos kenti sikkeleri üzerinde, buğday başağı tanrıça figürüyle birlikte kullanılmaktadır. Arka yüzde, Demeter, ayakta ve elinde buğday başağı (?) ve meşale taşımaktadır (Res. 13). Abonoteikhos kenti sikkesinde gördüğümüz Demeter ve buğday başağı kent hakkında sınırlı bilgilere sahip olmamız nedeniyle, kentin tanrısı olan Demeter'in atribüsü olarak mı yoksa kent için önemli bir bitki olması nedeniyle mi betimlendiğini söylemek zordur. Ancak, Talmatchi ve Tarlea'ya göre Pontus bölgesindeki Demeter tapımı, toplulukların ağırlıklı olarak tarımsal karakteri ile ilişkili olmalıdır. Bu nedenle erken dönem sikkeler üzerinde Demeter ve buğday başağı kentin tarım ürünlerinin temsili olarak yorumlanmıştır.³³ Bunun nedeni koloni döneminde Karadeniz kentlerinin kurulma amaçlarından birinin buğday temini olduğu inancıdır. MÖ 4. yüzyılda

²⁵ Bazı sikke kataloglarında Mısır olarak tanımlanan bitkinin Buğday olduğu var sayılarak tanıma dahil edilmişlerdir. Zira Mısır 15.yüzyılda Amerika'dan dünyaya yayılmış bir bitkidir. Mısır, Poaceae (buğdaygiller) familyasına ait tek çenekli (monocotyledon) bir bitkidir. Bu nedenle bazı betimlerde buğday başaklarının mısır koçanına benzerliğinden yola çıkarak bu şekilde tanımlandığı kabul edilebilir.

²⁶ Olgun vd. 2012, 81; Duru vd. 2019, 552.

²⁷ Hesiodos 1977, 181; Gezin 2018, 41 .

²⁸ Gezin 2018, 41.

²⁹ Erhat 2003, 85-86.

³⁰ Pers Prensesi bu kente gelerek adını değiştirmiştir, Kendi adını Amastris'i kurmuştur.

³¹ Bağdatlı Çam vd.2019, 171; Işık 2019, 177.

³² Bağdatlı Çam vd.2019, 13. Res. 11, 13.

³³ Talmatchi-Tarlea 2019, 79-80.

özellikle kuzey Karadeniz kıyılarından buğday ithal edildiğine dair kanıtlar tartışılmaya devam etmektedir.³⁴

5. Defne (Laurus)

Akdeniz defnesi (*Laurus nobilis*), birkaç değişik formu ile yurdumuzda doğal olarak yetişen çalı, ağaççık ve ağaç formunda bulunmaktadır. Yeni sürgünleri narin ve konik biçimli olan bu bitkiler, gövdeleri kalınlaşınca genişler ve yoğun bir piramit şeklini alırlar. 5-10 cm uzunluktaki derimsi, donuk yeşil yapraklar ezilince hoş bir koku verir. En yaygın olan türü '*Angustifolia*' Söğüt yaprağına benzeyen, soğuğa daha dayanıklıdır. Ilıman olan tüm sahil bölgelerimizde yetişebilir. Her dem yeşil ve yapraklarını dökmeyen bitki türündendir. Sıralı, sert, kenarları dalgalı ve oldukça aromatik yapraklara sahiptir.³⁵

Defne bitkisinin Apollon ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Zeus ve Leto'dan dünyaya gelen oğlu Apollon, Eros ok atma talimleri yaparken Apollon onu küçük görerek alay etmiştir. Eros bu durma kızar ve ırmak tanrısı Peneios'un kızı Daphne'ye âşık eder. Aşkına karşılık bulamayan Apollon Daphne'yi kovalamaya başlar ve yakalanacağını anlayan kız babasına onu kurtarması için yalvarır ve birden bire kızı defne ağacına dönüştürür. Apollon defne ağacının dallarından çelenk yaparak başına takmış ve kutsal ağacı defne olmuştur.³⁶ Defne dallarından yapılan çelenk Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Döneminde tanrı, tanrıça ve imparatorların kullandıkları ve yönetici kültünü temsil eden bir sembol haline gelmiştir.³⁷ Plinius, imparatorluk simgesi olduğunu ve bazen de yıldırımdan korunmak için takıldığından bahseder. İmparator Tiberius (MS 14-37) örneğini verir. Defne aynı zamanda Zeus Stratis ile de özdeşleştirilir. Plinius'a göre Roma Döneminde önemli bir zafer elde edildiğinde bir defne dalı Zeus'un kucağına bırakılırdı.³⁸

Augustus'un (MÖ 27-MS 14) imparator olarak ilan edildiği tarihte, Roma'da tüm caddeler defne dalları ile süslenmiş ve İmparator defne tacı (*corona civica*) takmıştır. Defne tacının anlamı, Apollon ile ilişkilendirilmektedir. Augustus'un Actium Savaşında (MÖ 31) kendisine galibiyet kazanmasında yardımcı olan tanrı Apollon'u yücelttiği bilinmektedir. Hem kurtarıcı Apollon hem de İmparator'un zaferinin temsili olarak Apollon'un atribüsü olarak bilinen defnenin seçildiği anlaşılmaktadır. Ara Pacis Sunağı üzerinde İmparator'un kurban töreni sırasında başına defne çelengi taktığı ve benzer durumun törene katılan senato üyelerinde de gözlenmesi, defne çelenginin İmparator'un temsili olarak yönetici kültünü temsil ettiği anlaşılmaktadır.³⁹

İmparatorların zafer çelengiyle (defne çelengi/ *corona civica*) taçlandırılmış portreleri, bir devlet yöneticisi olmalarının yanı sıra zaferler kazanmış bir ordu kumandanı olduklarının da işaret etmektedir. Bu, imparator zafer kazanmış olsa da olmasa da şehirlerin imparatorlara olan saygı ve bağlılıklarını gösterebilmeleri için tercih edilmiştir.⁴⁰

Paphlagonia bölgesinde Zeus Stratis kültünün simgesi olarak görülen defne çelengi, Hellenistik dönem boyunca tanrının kültüne işaret etmektedir. Plinius'a göre defne Pontus Bölgesinde Herakleia Pontike çevresinde yoğun olduğunu ve özellikle dağlık alanlarda yetişmektedir.⁴¹ Defne'nin Amasra ve çevresinde günümüzde de yaygın olarak varlığı ve ticari bir ürün olarak da yoğun kullanım gören bir bitki olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum yerel

³⁴ Noonan 1973, 231-242; Braund 2007, 39-68.

³⁵ Giorgio 2000, 42; Ceylan 2004, 131.

³⁶ Erhat 2003, 81; Graves 2010, 92; Gezin 2018, 59, 60.

³⁷ Franke 2007, 35, Nr.271; Gezin 2018, 60.

³⁸ Plinius NH XV.39.1 ve 40.1.

³⁹ Zanker 1990, 119; Stern 2015, 12-13.

⁴⁰ Palaz Erdemer 2014, 50.

⁴¹ Plinius NH, XV,39.1.

kültün temsili olarak bölgenin en önemli bitkisinin seçilmiş olduğunu düşündürmektedir. Roma İmparatorluğu Döneminde görülen defne çelengi ise İmparatorun yönetici kültürünü temsil eden bir simge haline gelmiş olması nedeniyle anlamı değişmiştir.

Hellenistik Dönemde Kraliçe Amastris kentin adını değiştirmeden önce Sesamos adı ile MÖ 340 tarihlerinde basılmış sikkeler bulunmaktadır. Sikkenin ön yüzünde Zeus başı, başını sola çevirmiş ve başında defne yapraklarından çelenk takmıştır (Res. 11, 14). Zeus Stratios kültü, İskender sonrası Pontus ve Paphlagonia Bölgelerinde görülmektedir. Paphlagonia bölgesinde Amastris yakınlarında Zeus Stratios'a ait kutsal alan olduğu burada tüm erkeklerin tanrı adına düzenlenen bir ziyafete neşe içinde katıldıkları bilinmektedir.⁴²

Amastris kentinin hinterlandı içerisinde yer alan Kromna kentine ait MÖ 4. yüzyılda basılan sikkelerin ön yüzünde de Zeus başı sola bakar ve başında defne yapraklarından bir çelenk takmaktadır. Arka yüzünde Hera başı, sol profilden betimlenmiştir. Başında taç, kulağında küpe ve boynunda kolyesiyle betimlenmiştir (Res. 15). Zeus Strategos, Hera ile birlikte tapım gördüğü bölgenin önemli kültürlerinden biridir.⁴³

Tios/Tieion kentinde MÖ 4. yüzyıl boyunca basılan sikkenin ön yüzünde sola dönük Zeus başı yer almaktadır. Başında defne yapraklarından çelenk takmıştır. Arka yüzün de kartal yer almaktadır (Res. 16). Zeus *Syrgastes*, Bithynia ve Paphlagonia sınırlarında bulunan Tios/Tieion kentinin koruyucu tanrısı olarak geçmektedir. Kentteki Zeus'u tapınak içerisinde betimleyen sikkeler yardımıyla, tanrıya adanan bir tapınağın varlığı önerilmektedir.⁴⁴

Hellenistik Dönemde Paphlagonia ve Pontus bölgelerinde Zeus kültü oldukça yaygın olarak varlığını sürdürmüştür. Basılmış olan sikkelerin ön yüzünde MÖ 4. yüzyılda görüldüğü şekilde Zeus başında defne çelengi takmıştır. Arka yüzde, Demeter, Hera ya da atribüsü olan kartal figürleriyle de betimlenmiştir. Amastris kenti sikkelerinde farklı bir şekilde defne çelengi bu kez kentin kurucusu Amastris ya da Mitras olarak tanımlanan figürün başında kullanılmıştır. Olasılıkla Amastris'in Hellenistik Dönem sikkelerinde görülen defne çelengi, kentin ve bölgenin başlıca kültü olan Zeus Stratios'un temsili olarak seçilmiştir.

Kraliçe Amastris, MÖ 300 yılı civarında kendi adını taşıyan Amastris kentini kurmuştur. Bu dönemde kent adına basılmış olduğu sikkenin ön yüzünde Amastris/Mitras başı, başında pers başlığı (*tiara*) giymiştir. Başlığın kenarında defne çelengi takmış olarak betimlenmiştir. Arka yüzde tanrıça Afrodite tahta oturur vaziyette betimlenmiştir. Erken dönem sikkelerinde Nike şehrin adını çelenkle taçlandırmış, Kraliçe Amastris öldükten sonra tanrıçayı taçlandırmıştır (Res. 17). Kraliçenin ölümünün ardından MÖ 270-250 basılan sikkenin ön yüzünde Mitras başı kullanılmış, pers başlığının (*tiara*) kenarında defne çelengi takmış olarak sikkenin basımına devam edilmiştir.⁴⁵

Sinope kentinde MÖ 1. yüzyılın ilk yarısında basılan sikkenin ön yüzünde Zeus başı, başında defne çelengi takmış ve başını sağa çevirmiştir. Arka yüzünde kartal ve ayaklarıyla şimşek demeti tutmaktadır (Res. 18).

Herakleia Pontike (MS 98-117) ve Sinope (MS 102-117) kentlerinde basılan sikkelerin arka yüzünde defne yapraklarından yapılan çelenk içinde yazı görülür (Res. 12, 19, 21).

⁴² Zeus Stratios (Orduların Tanrısı), kültü Pontus Kralları tarafından kurulmuş ve Pontus Krallığı Döneminde yaygınlaşmıştır. Amastris'teki kutsal alanın varlığına dair kaynaklar için bkz. Şahin 2001, 179-180, dn. 2319; Işık 2019, 188; Bağdatlı Çam 2020, 99-100.

⁴³ Zeus Strategos, Paphlagonia Bölgesinde, özellikle Amastris ve çevresinde tapım gören bir kült olarak tanınmaktadır (Marek 1989, 386-387). Zeus Strategos genellikle Hera ile birlikte sikkeler üzerinde yer almaktadır. Şahin 2001, 178, dn. 2283. Ayrıca bkz. Robert 1980, 151; Işık, 2019, 188.

⁴⁴ Öztürk 2013, 331-2, sikke için bkz. Res.7-8, 341; Saprykin 2010, 467.

⁴⁵ Memnon 2007, 17; Bağdatlı Çam 2020.

Res. 21: Sinope Sikkesi. Augustus Dönemi. Ön yüz Apollon başı, defne tacı takar.

Pontus kralı VI. Mithradates Eupator'un (MÖ 135-63) tahtan indirildikten sonra Roma İmparatorluk dönemindeki imparatorların Paphlagonia Bölgesindeki Amastris, Herakleia Pontike, Abonoteikhos, Sinope ve Tios/Tieion kentlerinde bastırdıkları sikkelerinin ön yüzünde imparatorların başında defne yapraklarından yapılmış çelenk görülmektedir. Arka yüzünde tanrı/tanrıçalar (Zeus, Hera, Demeter, Athena, Roma, Apollon, Dionysos, Nike, Asklepios, Serapis, Tykhe, İsis ve Herakles), nehir tanrıları (Akheron, Billaios, Meles ve Parthenios), bitkilerden çelenk veya tek bitki yaprağı (asma, meşe, zeytin) ve hayvan figürleri (kartal) kullanılmıştır. Bu örneklerde görülen defne çelenginin Roma'nın resmi tacı olan "*corona civica*" olarak yorumlanması yerinde olacaktır.

6. Kamış /Saz (Phragmites)

Kamış/Saz nehir kenarında yetişen, 1-2 m arası uzunluğunda, yeşil yaprakları gövdeden dışarıya doğru açılmış şekilde ve içi boş gövdesi olan bitki türüdür. Grek mitolojisinde ırmak tanrısı Meandros'un oğlu Kalamos'tan gelmektedir. Kalamos ismi de buna uygun olarak kamış anlamına gelmektedir. Bulunduğu bölgelere göre farklı isimlerle anılan nehir tanrıları/tanrıçaları genel olarak benzer simgelere sahiptirler.⁴⁶

Kamış/saz bitkisi sikkeler üzerinde uzanmış şekilde tasvir edilen nehir tanrılarının elinde betimlenir. Grek sanatındaki ziyafet sahnelerinde figürler çoğunlukla uzanmış bir şekilde ve yanlarındaki masa dolusu yiyeceklerle betimlenmiştir. Nehir tanrılarının bu şekilde uzanmış olması, ziyafet sahnelerindeki ile benzer şekilde, verimlilikle ilgili bağlantılarını vurgulayan sembolik bir duruştur. Verimliliği ve suların hayat veren gücünü temsil etmektedir.⁴⁷ Kamış/saz tutmaları da, tanrı figürünün temsil ettiği nehrin verimli toprakları beslediğine işaret etmektedir.

Paphlagonia Bölgesinde özellikle kıyı kentlerinin Roma Dönemi sikkeleri üzerinde nehir tanrılarının betimlendiği görülmektedir. Söz konusu kentlerin hem iç bölgelerle iletişimi sağlayan, ticari metaların taşınması açısından ekonomisine önemli katkılar sağlayan nehirler kent sikkelerinin arka yüzünde uzanmış ve ellerinde kamış/saz, zeytin ya da asma/üzüm vb. kentin ürünlerinin bereket kaynağı olarak betimlendikleri anlaşılabilmektedir.

Paphlagonia bölgesinin en önemli kentlerinden biri olan Amastris kenti sikkelerinde ırmak tanrısı olarak Parthenios (Bartın Nehri) ve ilginç olarak Meles'le karşılaşılmaktadır. Amastris kentinin bilinen tek ırmağın tanrısı sikkelerde de görülen Parthenios'tur. Meles'in Smyrna kentinde akan ırmak Meles olduğu ve sikkenin ön yüzünde başında *diadem* takan

⁴⁶Akkaya 2016, 74; Gezgin 2018, 112-113. Grek mitolojisinde keçi ayaklı tanrı olarak geçen Pan bir ağaç Nymphesi olan Syrigks'e âşık olmuştu. Syrigks kendisini kovalayan Pan'dan kaçarken Ladon ırmağı kıyısında kamışa dönüşür. Bu sırada rüzgârların birbirine sürtünen kamışların hoş bir melodi çıkarttığı duyulur. Pan tarafından, değişik boylarda kestiği kamışların balmumuyla birbirine yapıştırarak hoş sesli bir müzik aleti yapar. Bu üfleme aleti Nympe Syrink's'in ismi vermiştir. Gezgin 2018, 113-176.

⁴⁷Altınoluk 2005, 14.

Homeros ile betimlenmiş olması sayesinde anlaşılmaktadır. Meles, sağ elinde *lyra* ve sol elinde kamış/saz bitkisi tutarak betimlenmiştir (Res. 22). Meles'in elinde tuttuğu *lyra* Homeros'u çağrıştırmaktadır. Amastris kentinin MS 2. yüzyılda Roma kentleri arasında ayrıcalık alabilmek adına Homeros'un doğduğu kent ile ilişkilerini kanıtlamak için, kurucu kahraman olarak muhtemelen adına bir kült oluşturmuş olabileceğine kanıt olarak kabul edilmektedir.⁴⁸ Sonuç olarak Homeros Amastris'te doğmamış olsa bile çağlar boyunca kişi ve kentlerin ayrıcalık kazanmasında önemli bir aracı olarak simgeleşmiştir. Böylece Amastris'in kökeni Ionia ile birleştirmek ve ayrıcalık kazanmak için Homeros ile bağ kurduğu anlaşılabilmektedir.⁴⁹ Böylece sikkenin arka yüzünde yer alan Meles ırmağının, aynı zamanda Parthenios ırmağını temsil ettiği rahatlıkla önerilebilecektir. Tıpkı Zeus Stratios kültünün temsili olan defnenin Amastris sikkelerinde Amastris/Mitras başında kullanılması gibi temsili bir anlam yaratılmıştır. Meles'in elinde tuttuğu saz/kamış da Parthenios'un verimli kıyıları temsil etmektedir.

Herakleia Pontike kentinin içinden denize dökülen ve Akheron adında küçük bir ırmak vardır. Apollonios Rhodios, Argonautika adlı eserinde, Karadeniz'in güney sahilinde yer alan, Mariandyni kıyısında, Hades'in ülkesine inen bir yol olduğunu; Akheron'un dar ve derin bir dere yatağından akarak sularını denize boşalttığını söylemektedir.⁵⁰ Kentin Roma Dönemi sikkeleri üzerinde görülen nehir tanrısı, sağ elinde gemi pruvası ve sol elinde kamış/saz tutmaktadır (Res. 23).

Günümüzde Filyos çayı olan Billaios ırmağı, Aladağ'dan doğar; antik Klaudiopolis (Bolu) Kentinden akarak Zonguldak ilinin 30 km güney-doğusunda Karadeniz'e dökülmektedir.⁵¹ Roma İmparatorluk Dönemi MS 253-260 yılları arasında basılan sikke üzerinde Valerian (MS 253-260) başı, başında defne çelengi ve omuzlarında *paludamentum* ve zırh giymiş. Arka yüzünde nehir tanrısı Billaios sola uzanmıştır. Sağ eliyle gemi pruvasını ve sol kolunun arasında kamış tutmaktadır (Res. 24)

Kentin gelişmesinde önemli bir su yolu işlevi taşıması ve ürünler için önemli bir kaynak oluşturması bakımından nehir tanrıları, Roma İmparatorluk Döneminde basılmış olan sikkelerin arka yüzünde, bir elinde kamış/saz tutmaları ve diğer elinde gemi pruvası tutmuş olarak betimlenmeleri özel bir yeri oluşturmaktadır.⁵² Kamış/saz, söz konusu nehir tanrısının toprağın bereketini arttırdığının kanıtı olarak simgeleşmiştir.

7. Lotus (Nymphaea)

Nilüfer (Nymphaearustica) çiçekler uzun ömürlü bitkilerdir. Yaprakları yüreksi, sert ve parlak, su üstünde yüzer şeklinde yeşil yaprakları ile birlikte yaşarlar. Çiçekleri kupa biçimli, türüne göre beyaz, sarı, pembe ya da kırmızıdır. Nilüfer çiçeği bataklıkta açan ve daima yapraklarını temiz tutan nadide bir çiçektir. Nilüfer çiçeğinin diğer bir adı lotus'dur. Nilüfer tanrıçasının sağlık, yaşam, bolluk ve bereket sağladığına inanılmaktadır.⁵³ Eski Mısırlıların güneş ve dolayısıyla yeniden doğuşla ilişkilendirdikleri Lotus çiçeği güneş tanrısı Ra'yı simgeler. Mısır yaratılış mitosunda zamanın başlangıcında ilksel sularda devasa bir lotus çiçeği doğduğu ve ilk sabah güneşinin bu lotus çiçeğinin ortasından doğduğu aktarılmaktadır.⁵⁴ Plinius'a göre ise nymphaea bitkisi, Herakles'i kıskanan bir nymphe'den doğmuştur. Sulu

⁴⁸ Robert 1980, 155-156; Mitchell 2010, 86-110.

⁴⁹ Altınoluk 2005, 150; Bağdatlı Çam 2014, 6.

⁵⁰ Altınoluk 2005, 24.

⁵¹ Altınoluk 2005, 33.

⁵² Franke 2007, 28.

⁵³ Giorgio 2000, 172; Ceylan 2004, 147.

⁵⁴ Gezin 2018, 49.

yerlerde yetişir, büyük yapraklar suyun üstünde ve diğerleri kökten büyür; çiçekler zambak gibidir ve çiçek bittiğinde gelincik gibi bir baş oluşur.⁵⁵

Paphlagonia bölgesinde Amastris kentinin, MÖ 3. yüzyılın başlarına tarihlenen Kraliçe Amastris tarafından bastırılan sikkeler üzerinde arka yüzde tanrıça Aphrodite'nin ayakları önünde betimlenmiş bitkinin lotus ile olan benzerliği dikkat çekmektedir. Bu betimlemeye sahip dört farklı sikke serisi olduğu tespit edilmiştir. Birinci seride tanrıçanın sağ eli üzerinde, elindeki çelengi tanrıçaya uzatan bir kanatlı Nike betimlenmiştir. Tanrıçanın önünde Lotus(?), (Res. 17) ya da Gül (?) olarak tanımlanan bir çiçek betimi yer aldığı görülür.⁵⁶

Res. 17: Amastris Sikkesi. Lotus.

Sikkeler üzerine yapılan yayınlarda ya da katalog bilgilerinde bu bitkinin gül olduğu belirtilmekte ancak detaylı bilgi verilmemektedir. Gül Hellenistik Dönemde Rhodos kentinin sikkeleri üzerinde yaygın görülmekte ve bu kent ile özdeşleşmiştir. Amastris sikkeleri üzerinde gül bitkisinin yer alması kentin önemli bitkilerinden biri olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Ancak Amastris kentinin kurucu kraliçesinin Persli olması ve Pers kültüründe lotus çiçeğinin soyluluk ve yönetici sınıfın temsili olması nedeniyle sikke üzerindeki bitkinin lotus olması daha uygun görünmektedir. Bununla ilgili en güzel kanıt Kastamonu Müzesinde bulunan bir kabartma üzerinde Persli bir yöneticinin oğluna lotus çiçeği uzattığı betimlemesidir. Burada Persli yöneticinin yönetimini oğluna devrettiği anlamı lotus ile temsil edilmektedir.⁵⁷ Sadece anlam olarak Pers soyluluğu ve yönetimini temsil etmesi değil aynı zamanda lotus bitkisinin sikke üzerindeki bitki ile yakın benzerliği de bu görüşü desteklemektedir. Bahsi geçen sikkeler üzerindeki bitkinin lotus olduğunun bir başka kanıtı ise kentin geç dönemlerinden gelmektedir. Geç Antik Çağda Hristiyanlık dini Amastris'te gelişme imkânı bulmuştur. Paphlagonia'lı Niketas tarafından efsanevi hayatı ve mucizeleri yazılan Aziz Hyakinthos'un, MS 4. yüzyıl başlarında, bir gün balta ile Lotus heykelini parçaladığından bahsedilmektedir.⁵⁸ Böylece kentin kurucu kraliçesi Amastris'in Pers kökeniyle ilişkili olarak lotusun kentin her yerinde simge olarak kullanılmış olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Paphlagonia kentlerinden Abonoteikhos kentinin Marcus Aurelius dönemi sikkeleri üzerinde arka yüzde betimlenen İsis başı üzerindeki *diademin* ucunda bir lotus bitkisi olduğu kataloglarda belirtilmektedir (Res. 25). Amastris kentine oldukça yakın konumdaki bu kentin sikkeleri üzerinde Isis başında bile olsa lotus bitkisinin görülmesi kentin Amastris ile olan ilişkisinden mi kaynaklanmıştır yoksa söz konusu imparatorun Mısır kültürünü kente getirmesiyle mi ilişkili olduğu net olmasa da ikinci görüşün daha muhtemel olması gerektiği anlaşılmaktadır.

⁵⁵ Plinius NH, XXV, 37. 1.

⁵⁶ Bağdatlı Çam 2020, 14.

⁵⁷ Polat 2017, 188, Res.1.

⁵⁸ Eyice 1965, 22-23.

8. Meşe (Quercus)

Meşe ülkemizde doğal olarak yetişen ve uzun ömürlü ağaçlardır. Karadeniz Bölgesinde yaygın olarak görülen ağaç türlerindedir. Yaprakları defne yapraklarının aksine dar uzun ve kenarları girintili bir yapısı vardır. Yapraklarının kenarlarının girintili oluşu bu türü ayırt etmemizde yardımcı olmaktadır. Yaprakları yeşil, amber ve kahverengi-kırmızı arasında tonlara bürünür. Olgunlaşan yapraklarının kenarları girintili olarak görülmektedir. Yaprak döken ya da her dem yeşil meşeler, geniş bir ağaç grubunu oluşturmaktadır. Yaprak döken cinsinin, taç yapısı yoğun ve dallarının uçları aşağıya sarkıktır. Yapraklarının uç kenarları daha derin girintili veya tırtıllı, uzun ve açık yeşil renklidirler. Sonbahar mevsiminde yapraklarını farklı renklerde görülmektedir. Meşe ağaçlarının kendine özgü meyvesi (palamut) bulunmaktadır.⁵⁹

Zeus'un *atribuleri* arasında kartal, şimşek demeti ve kutsal ağacı Meşe ağacı bulunmaktadır. Homeros, Zeus Dodona ve kutsal meşe kültünden bahsetmektedir. İlyada'da Akhilleus Zeus Dodona'ya yakarmaktadır, ayrıca Apollon ve Athena'nın kutsal meşe üzerinde oturdukları aktarılmaktadır.⁶⁰ Mitosa göre Arkadia'da kuraklık baş gösterdiğinde, üzüm ve ağaçlar susuzlukla boğuştuğunda Zeus kültürünün rahibi yağmur yağdırmak amacıyla tanrının mekânı olan Lycaeus Tepesindeki kaynağa bir meşe dalı daldırır. Zeus'u temsil eden kutsal meşe dalı sayesinde kaynaktaki su dalgalanır ve gökyüzüne bir bulut gönderir. Böylece kısa sürede ihtiyaç duyulan yağmur damlları gökyüzünden yağmaya başlamıştır.⁶¹

Plinius'a göre Zeus için özel olarak tercih edilen resmi çelenk, Holm-Meşesi'nden (*Quercus ilex*) yapılmaktaydı. Özellikle kazanılan büyük zaferleri kutlamak için kent duvarlarına asılırdı.⁶² Ayrıca Pontus'ta Herakleia Pontike'nin batısında, Herakles tarafından dikilmiş iki meşe ağacının bulunduğu, Grekçe *Stratios* adı altında Jüpiter'e adanmış sunaklar olduğundan bahsetmektedir.⁶³ Böylece Zeus *Stratios* kültürünün simgesinin meşe çelengi olduğu Plinius tarafından kanıtlanmış olmaktadır.

MÖ 1. yüzyılın ilk yarısında Sinope'de basılmış olan sikkelerin ön yüzünde Zeus başı, başında defne yapraklarından çelenk takmış olduğu kabul edilmektedir. Ancak tanrının başındaki çelenkte kullanılan yaprakların uçlarının girintili yapısı sebebi ile defneden ziyade, meşe ağacının yapraklarına benzer görüntüde olduğu anlaşılmaktadır. Arka yüzünde kartal, kanatlarını açmış ve başını sola çevirmiştir, ayaklarıyla ışın demeti tutmaktadır (Res. 26).

Hellenistik dönemde yaygın olarak defne bitkisi çelenk olarak kullanılmaktadır. Defne yaprakları düz kenarlı yapısıyla farklılık göstermektedir. Sikke tasarımını yapan ustanın detaylandırmak ve daha göz alıcı hale getirmek amacıyla böyle bir detaylandırma ihtimali de dikkate alınmalıdır. Ancak sikkelerdeki Zeus betiminin her bir sikkede farklı detaylandırmalara sahip olması farklı kalıplardan basılmış olduklarını göstermektedir. Böylece usta tercihinden ziyade bilinçli biçimde çelengin yapraklarının girintili kenar kısımlarına özen gösterildiği anlaşılabilmektedir. Sinope sikkeleri üzerindeki Zeus'un başındaki meşe çelengi olmalıdır. Sinope'de Zeus *Stratios*'tan ziyade Zeus *Nau(uda)meno* skültünün yaygın olması⁶⁴ nedeniyle

⁵⁹ Giorgio 2000, 139; Ceylan 2004, 165.

⁶⁰ Homeros, İliada, 16, 233; 7.58-60

⁶¹ Gezgin 2018, 132.

⁶² Plinius, NH, XVI,5. 1.

⁶³ Plinius, NH, XVI,89. 1.

⁶⁴ Bu kültürün kentin kuruluş mitosu ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Zeus Nau(uda)menos Paphlagonia bölgesinde Sinope (Sinop) kentinde görülür. Sinop kentinin kuruluş mitoslarından biri tanrı Zeus'la ilişkilidir. Mitosa göre Zeus nehir tanrısı Asopos'un kızlarından biri olan Sinope'ye aşık olur. Tanrı kıza tüm dileklerini yerine getireceğine dair söz verir. Bunun üzerine kız, yaşam boyu bakire kalmak istediği söyler. Zeus kızın isteğini kabul eder ve bu kenti de kıza hediye eder. Kentte kızın adından dolayı Sinope olarak kalır. Şahin 2001, 112; Işık 2019, 187; Graves 2010, 785.

sikkeler üzerinde görülen ve defneden ziyade meşe yapraklarına benzeyen bitkinin, Zeus *Nau(uda)menos* kültünün simgesi olarak da meşenin kullanıldığına işaret etmektedir.

Res. 23

Roma İmparatorlarından Claudius döneminde basılmış olan sikkenin ön yüzünde kendi başı. Arka yüzünde meşe yaprakları ve meyvelerinden yapılmış çelenk ve içinde yazıt yer almaktadır (Res. 27). Roma imparatorluk döneminde Sinope sikkelerinde meşe yapraklarının görülmüş olması kentteki, Hellenistik Dönem Zeus kültü ile ilişkili olmalıdır.

9. Palmiye (*Phoenix dactylifera*)

Palmiye (*Palmae*) her dem yeşil, ağaç ve çalı karakterinde bir bitkidir. Palmiye ailesine ait pek çok cins ve türde bitkiyi kapsar. Tropik görüntüleri ile peyzaj düzenlemelerinde ve refüjlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Yaprakları yuvarlak veya uzun, dar ve tüylü olabilmektedir. Yaprakları bir gövde üzerinden sıralı mızrak şeklinde sıralı haldedir. Akdeniz ve Ege sahil şeridimizde yaygın olarak yetiştirildiği gibi, bazı türlerin İstanbul ve Karadeniz sahil şeridinde rahatlıkla uyum sağlayabildiği görülmektedir. Palmiye yapraklarının herdem yeşil ve yaprak dökmeyen bitkilerdir.⁶⁵

Palmiye ile ilgili Grek mitolojisinde en erken bilgi, Theseus'un, Minetauros'a karşı kazandığı zafer için palmiye dallarını gençlerin eline vermesi ile ilgilidir.⁶⁶ Böylece palmiye dalı, zaferin temsili olarak resim ve heykeltıraşlık betimlemelerinde tercih edilen bir simge olarak karşımıza çıkmaya başlar. MÖ 4. yüzyıl vazo resimlerinde Leto'nun Apollon'u doğurduğu sırada bir palmiye ağacına yaslanmış olarak betimlenmesi nedeniyle Apollon ile ilişkilendirilmişse⁶⁷ de Erken Hellenistik Dönemde zafer getiren tanrıça Nike'nin⁶⁸ elinde palmiye dalı taşıması, bu bitkinin yaygın anlamının zafer ile eş tutulmasını sağlamıştır. Mezar stelleri üzerinde zafer kazanmış sporcular mutlaka palmiye dalıyla birlikte temsil edilmiştir. Roma Dönemi sikkeleri üzerinde arka yüzde elinde taşıdığı palmiye olasılıkla savaşta kazanılan bir zafere işaret etmektedir. Amastris, Herakleia Pontike sikkeleri üzerinde görülmektedir. Herakleia Pontike sikkelerinde Herakles'in yanında betimlenmiştir. Bu durum anlamını değiştirmez, aksine kentin kurucu kahramanı olarak kabul edilen Herakles'in yanındaki palmiye olasılıkla kentin kazandığı bir zafere işaret ediyor olmalıdır.

⁶⁵ Giorgio 2000, 150; Ceylan 2004, 146.

⁶⁶ Thompson-Griswold 1963, 26.

⁶⁷ Graves 2010, 65-67; Carpenter 2016, 72, 91, Res. 102.

⁶⁸ Nike zaferi simgeleyen bir tanrıçadır. Hesiodos'a göre Nike Pontos'lular soyundan Pallas'la Okeanos kızı Styks'ten doğmadır. Olympos tanrılarından önceki kuşaktan olduğu halde, kimi mitoslarda Athena'nın oyun arkadaşı olarak gösterilir. Erhat 2003, 217.

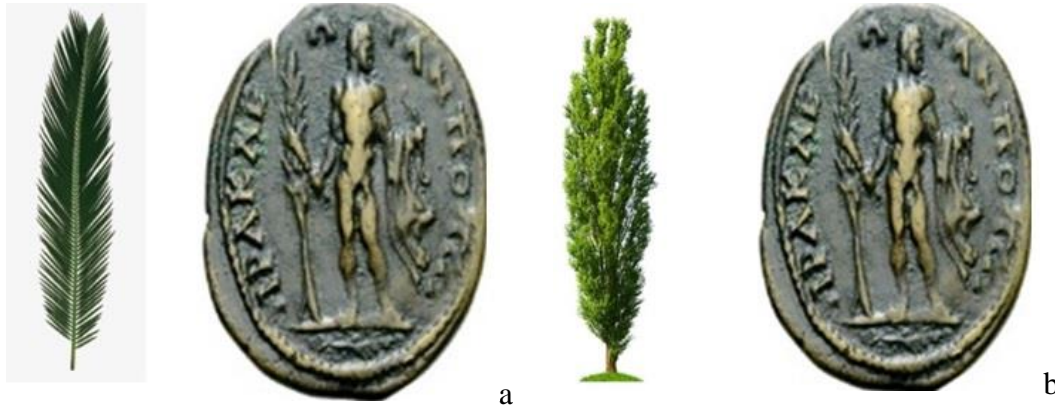
Herakleia Pontike kentinde Hellenistik Dönem sikkelerinde ön yüzde Dionysos başı ve arka yüzünde Nike betimlenmiştir. Nike ayakta ve sola dönmüş. Sağ elinde meşale tutmuş, kolunu havaya kaldırmış ve sol elinde tuttuğu palmiye dalını omuzuna yaslamıştır (Res. 2).

Amastris'te, MÖ 1. yüzyılın ilk yarısında sikkeler üzerinde ön yüzünde Medusa başı çerçeve içinde yapılmış, arka yüzde Nike ayakta sağa dönmüş, sağ kolunu havaya kaldırmış ve sol elinde tuttuğu palmiye dalını omuzun da taşımaktadır (Res. 28). Mithridates Eupator dönemine ait sikkelerde arka yüzde Nike betimi kullanılmıştır.⁶⁹ Roma İmparatorluk Döneminde de palmiye betimi aynı anlamda kullanılmaya devam etmiştir.

Amastris sikkeleri üzerinde Traianus başı, başında defne çelengi takmıştır. Arka yüzünde Nike, sağ elinde çelenk ve sol elinde palmiye dalı tutmaktadır (Res. 29).

Antoninus Pius dönemi Amastris sikkesi üzerinde, ön yüzde Homer başı, sağ profilden betimlenmiş, başında diadem yer almaktadır. Arka yüzde Nike, sağ elinde çelenk ve sol elinde palmiye dalı tutmaktadır (Res. 30).

Commodus (MS 177-192) başı, başında defne çelengi takıyor. Arka yüzünde Herakles ayakta, başını sağa çevirmiş. Sağ elinde elinde loput (*clava*) ve sağ elinde aslan postu tutuyor. Sahnenin arkasında ağaç betimi yapılmıştır. Herakles figürü ile aynı boyda yapılmış palmiye dalı (?) görülür (Res. 31).

Res. 31: Herakleia Pontike Sikkesi. Herakles, yanında a. Palmiye/ b. kavak.

Plinius, çeşitli ağaç türlerinin çeşitli tanrılara adanarak kutsallık arz ettiğinden bahsetmektedir. Ona göre Apollon'un defne ağacı ile temsil edilmesi gibi, Herakles için de kavak ağacının simgesel anlamı vardır.⁷⁰ Herakleia Pontike sikkesi üzerinde Herakles ile birlikte betimlenmiş olan bitkinin kavak ağacı olma olasılığı da unutulmamalıdır. Sikke üzerindeki bitkinin formu itibariyle kalın bir gövdeye sahip olması kavak olma olasılığına işaret etse de, dalların dış bükey biçimde yukarı uzanması ile de palmiye dalına benzemektedir. Sikkenin tasarımında zafere yönelik bir vurgunun olmaması kavak ihtimalini güçlendirse de, bölgede Herakles ile kavak ağacı ilişkisine kanıt teşkil edebilecek bir külte dair bilgi henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle sikke üzerine yer alan bitkinin palmiye olduğu kabul edilebilir.

⁶⁹ Işık 2019, 137.

⁷⁰ Plinius, NH, XII.2.1.

10. Zeytin (Olea)

Tarih ve semboller zengini, antik devirden beri yağ üretiminde kullanılan ve yenen meyveleri için yetiştirilen bir ağaç çeşididir. Zamanla ve doğal olaylarla oluşan kendine özgü yapısı her türlü yeşil alanlarda kullanılabilir. ⁷¹

Grek mitolojisinde Atina'nın koruyucu tanrısının seçilişi ile ilgili aktarılan hikâyede, kentin koruyucu tanrılığına iki aday vardır. Bunlardan biri denizlerin tanrısı güçlü Poseidon, diğeri ise tanrıça Athena'dır. Tanrıça, Atina'da bir zeytin ağacının topraktan bitmesini sağlar. Bu seçime hakemlik yapan Olympos'un on iki tanrısı Atina için en değerli ve yararlı hediyenin zeytin olduğuna karar verirler ve Athena'yı seçerler. Athena, Atinalıların akıl tanrıçası olmuştur. Atina halkının, zeytin yetiştirmeyi ve zeytinyağını ona borçlu oldukları kabul edilmektedir. ⁷² Grek mitoslarında Athena'nın *atribü*'leri arasında baykuş, aegis ve zeytin dalı bulunmaktadır.

Zeytin yaprağını Hyperborea'dan Olympia'ya getiren Herakles burada kardeşleri için bir yarış düzenler ve bu şekilde Olimpiyat Oyunları başlamış olur. Ayrıca, kardeşler arasında yapılan yarış kazanan Paeonius'a zeytin dalından yapılan tacı da yine Herakles giydirmiştir. Yabancı zeytin dallarından yapılan şampiyonluk tacı yedinci Olimpiyata kadar yani, Delphoi Kahini'nin İphitos'a, o güne kadar kazanana verilen elma yaprağından yapılan tacı, o günden sonra zeytin yaprakları ile yapmasını söylemiş ve kullanılmaya devam etmiştir. ⁷³

Zeytin ağacı adını meyvelerinden almaktadır. Günümüzde de hem meyvesi hem de yağ olarak sofralarımızda bulunur. Yaygın olarak yetiştiği yerler günümüzde Ege ve Marmara bölgelerimizdir. Diğer bölgelerimizde de eser oranda görülmektedir. Strabon'un aktardığına göre: Sinope ve Bithynia'ya kadar uzanan ve evvelce sözü edilen kıyının gerisindeki toprakları işlenmiş olan ve denizden biraz yukarıda bulunan bu ülke zeytin ağaçlarıyla kaplıdır. ⁷⁴ Zeytin ağacının yaprakları mızrak şeklinde ince uzun yapılı ve boyları kısadır.

MÖ 5. yüzyılda Perikles Döneminde Karadeniz kıyılarında Atina kentinin kolonizasyon hareketlerine dair kanıtlar özellikle Sinope'den bilinmektedir. Bu dönemin etkisi MÖ 4. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir. Aynı süreçte yaşanan Atina etkisinin Herakleia Pontika kentinde de var olduğunu bu sikkeler kanıtlamaktadır. Herakleia Pontike kentinde MÖ 4. yüzyıla ait sikkelerin ön yüzünde Athena başı basılmış, arka yüzünde baykuş ayaklarıyla zeytin dalı tutmaktadır (Res. 32).

Sinope kentinde bulunan sikkelerin ön yüzünde Herakles başı, başında aslan postu giymiş. Arka yüzünde Zeus, tahtta oturmaktadır. Sağ elinde kartal ve sol elinde asa tutar. Dizleri hizasında zeytin dalı motifi kullanılmıştır. Bu ince bir dal üzerinde, karşılıklı yapraklar gövdenin iki yanından çıkmaktadır. Yaprakların uçları ince uzun ve uç kısımları sivri olarak yapılmıştır (Res. 33).

⁷¹ Giorgio 2000, 200.

⁷² Erhat 2003, 66; Gezgin 2018, 191.

⁷³ Graves 2010, 237.

⁷⁴ Strabon, 25.

Res. 21: Sinope Sikkesi. Augustus Dönemi. Arka yüzde zeytin dalından çelenk.

Sinope kentinin başka bir sikkesinde Apollon başmün başında defne yaprağından çelenk kullanılmıştır. Arka yüzünde zeytin dalından yapılmış çelenk ve içinde yazı ve saban aleti vardır (Res. 21). Saban aleti çiftçilikle ilişkili bir alet olduğundan zeytin tarımı yapıldığına işaret etmektedir. Tios/Tieion Kentinde Roma imparatorlarından Marcus Aurelius döneminde basılan sikkeler üzerinde arka yüzünde buna benzer zeytin yaprağı çelenk motifi kullanılmıştır (Res. 34). Roma İmparatorlarının başında genellikle defne yapraklarından çelenk kullanılmaktadır. Ancak Sinope kentinde İmparator Claudius'un başında zeytin yapraklarından yapılmış çelenk olduğu görülür (Res. 35).

Tanrılar arasında; kentin gelişmesi ve ürün için büyük önemi olan nehir ve kaynak tanrıları özel bir grup oluşturmaktadır. İmparatorluk döneminde genellikle uzanmış, çoğunlukla içinden su akan devrilmiş kaynak kabına dayanmış nehir tanrısı betimleri kabul görmüştür. Genellikle saz bitkileri, bereket boynuzu, dümen, balık ve daha başka simgeler ile betimlendikleri görülür⁷⁵. Amastris kentinde MS 2. yüzyıl tarihlenen ön yüzünde Homeros başı ve arka yüzünde nehir tanrısı Parthenios'un bulunduğu sikke üzerinde, nehir tanrısı uzanmış sağ tarafında kayaya yaslanmış ve sol elinde üzerinde meyveleri bulunan zeytin dalı tutmaktadır (Res. 35). Parthenios kıyılarında zeytin yetiştirildiğine kanıt olarak kabul edilmektedir.⁷⁶

11. Sonuç

Batı Karadeniz coğrafyası içerisinde yer alan Paphlagonia Bölgesi'nin tarihi son yıllarda araştırma ve kazılar neticesinde aydınlatılmaya ve anlaşılmaya başlanmıştır. Bölgenin en önemli liman kentleri arasında yer alan ve doğuda Sinope ve batıda Herakleia Pontike kentleri arasında, Tion/Tieion, Sesamos/Amastris, Kromna ve Abonoteikhos kentlerinin sikkelerinden yola çıkarak yerel kültür ve kültürlerinin temsili olarak bitki betimleri incelenmiştir. Sikkeler kronolojik ve coğrafik kapsam açısından süreklilik göstermeleri ve basıldıkları dönemi yansıtmaları nedeniyle en önemli ve çağdaş bilgi kaynakları arasında yer almaktadır.⁷⁷ Klasik Dönemden bu yana sikke basan söz konusu kentlerin sikkeler yoluyla özgün kimliğinin temsili yerel kültürler ve tarımsal/ticari üretimlerinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Sikke tasarımında, kentin kurucu kültürü ile ilişkili tanrı ya da kahramanların tercih edilmesi, ayrıca da kenti temsil eden, kimliği ile özdeşleşen ticari ürün ve bitkilerin de bilhassa arka yüzde betimlenmesinin erken dönemlerden itibaren yaygınlaştığı görülmektedir. Tıpkı Güney İtalya koloni kentlerinde olduğu gibi bazen kentin isminin esinlendiği bir bitki, bazen de buğday, üzüm gibi kentin en önemli geçim kaynaklarından birinin seçilmesi bir tesadüf

⁷⁵ Franke 2007, 28-29.

⁷⁶ Robert 1980, 151-164.

⁷⁷ Howgego 2013, 83.

değildir. Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki koloni kentlerinde de Demeter ve buğday önemli birer tahıl kaynağı olması ile açıklanırken, Dionysos'un hem şarap üretimi hem de kült olarak erken dönemlerden itibaren bölgede yaygınlaşmasının temsili olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tespitler ışığında Güney Karadeniz kıyılarında sınırlı bir alanda yer alan Paphlagonia Bölgesine bağlı kentlerden incelediğimiz sikke betimleri üzerindeki bitkilerin de çoğunlukla kült ve tarımsal üretimin temsili olarak seçildiği anlaşılmaktadır.

Sinope Sikkeleri üzerinde görülen zeytin dalı çelenk (Res. 35) ve Amastris sikkesi üzerinde nehir tanrısı Parthenios'un elinde tuttuğu zeytin dalı (Res. 36), Paphlagonia Bölgesinde sınırlı da olsa zeytin üretimine işaret etmektedir.

Zeus Strategos'un Amastris başta olmak üzere bölgede yaygınlığı defne ile olan ilişkisi, bu bitkinin Apollon dışında da başka tanrıların kültürlerinin temsili olabileceğine ışık tutmuştur. Zira defne güney Karadeniz kentlerinin en önemli ağaç türlerinden olduğu bilgi Plinius tarafından da aktarılmaktadır. Bu geleneğin Roma döneminde de devam etmiş olması yerel kültürlerin güçlü varlığını koruduğunu kanıtlamaktadır. Benzer şekilde Sinope sikkesi üzerindeki Zeus'un başında yer alan ve defne çelengi olarak tanımlanan bitkinin betimleme formundan yola çıkarak meşe olma olasılığı ele alınmış, meşenin Zeus Stratios'un kutsal bitkilerinden biri olması (Res.26) da bu ihtimali güçlendirmiştir.

Amastris'in Hellenistik Dönem sikkeleri üzerinde yer alan ve genellikle betimleme biçiminden dolayı gül (?) olarak tanımlanan bitkinin (Res. 17), Kraliçe Amastris'in Pers kökeni ve kentte lotus çiçeğini temsil eden heykellerin varlığının erken Hristiyanlık dönemine kadar sürdüğü bilgisi, bu bitkinin lotus olması gerektiğini ortaya çıkartmaktadır.

Herakleia Pontike sikkelerinin arka yüzünde Herakles ile birlikte betimlenen bitkinin de (Res. 31) geleneksel yorumla palmye olarak tanımlanması, Herakles'in kavak ağacı ile olan ilişkisi göz ardı edilerek yapılmaktadır.

Çalışmamız neticesinde Paphlagonia kent sikkeleri üzerinde yer alan bitki betimlerinin, yerel kültürler ve ekonomilerine dair önemli ipuçlarını barındırdığı gözlemlenmiştir. Sikke tasarımında kentin magistratları tarafından kentin kimliğini ve dikkat çekilmesi istenen durumuna dair simgelerin bilinçli olarak seçildiği düşünülürse, bu çalışmadaki çıkarımlar kentin, sikkenin basıldığı dönemdeki kült ve ekonomik durumuna dair önemli kanıtların tespit edilmesini sağlamaktadır. Bölgeye yönelik, Arkeolojik araştırma ve kazı çalışmaları ile tespit edilen verilerin değerlendirilmesinde önemli bir katkı sağlayabileceği anlaşılmaktadır.

Katalog

Asma:

Kat. No. 1: Herakleia Pontike Sikkesi (Res. 1).

AE : 8,01 gr.

Ö.Y.: Dionysos'un başı ve sola. Başında asma yapraklarından çelenk. Omzunda *Thrysus*.

A.Y.: Herakles sola, elinde aslan postu ve kalkan tutuyor. Önünde atlar ve üzerinde kalkan, mızrak ve miğfer.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1605.

Kat. No. 2: Herakleia Pontike Sikkesi (Res. 2).

AE : 3,05 gr

Ö.Y.: Dionysos başı ve sağa. Başında asma yapraklarından çelenk.

A.Y.: Nike ayakta, sola. Omuzun da palmiye dalı tutuyor.

Ref. : SNG Ashmolean Museum, 355 pl. 56/26.

Kat. No. 3: Kromna Sikkesi (Res. 3).

AE : 2.92 gr

Ö.Y.:Hera başı ve sola. Başında *Stephane*.

A.Y.: Boyundan kulplu amphora. Üzerin de üzüm salkımı.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1344.

Kat. No. 4: Amastris Sikkesi (Res. 4).

AE : 4,10 gr

Ö.Y.: Dionysos başı ve sağa. Başında asma yapraklarından çelenk.

A.Y.: *Thrysus*.

Ref. : SNG Stancomb Collection 2000, Nr.740.

Kat. No. 5: Sinope Sikkesi (Res. 5).

AE : 7.1 gr

Ö.Y.: Dionysos başı ve sağa. Başında asma yapraklarından çelenk.

A.Y.: *Thrysus*.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1541.

Kat. No. 6: Amastris Sikkesi (Res. 6)

AE : 6.12 gr

Ö.Y.: Dionysos başı ve sağa. Başında asma yapraklarından çelenk.

A.Y.: Üzüm salkımı ve asma yaprakları.

Ref. : RPC III, Nr.1209.

Kat. No. 7: Tion/Tieion Sikkesi (Res. 7).

AE : 4.49 gr

Ö.Y.: Antoninus Pius başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Billaios uzanmış ve sola. Sol elinde asma dalı ve sağ elinde amphora tutuyor.

Ref. : RPC IV.1,V Nr. 6126

Kat. No. 8: Tion/Tieion Sikkesi (Res. 8)

AE : 2.74 gr

Ö.Y.: Trajan başı ve sağa. Başında ışın tacı.

A.Y.: Asma yaprağı

Ref. : RPC III, Nr.1184

Kat. No. 9: Tion/Tieion Sikkesi (Res. 9).

AE : 4.70 gr

Ö.Y.: Marcus Aurelius başı ve sağa.

A.Y.: Billaios uzanmış ve sola. Sol elinde asma dalı ve sağ elinde amphora tutuyor.

Ref. : RPC IV.1, Nr. 5572.

Kat. No. 10: Tion/Tieion Sikkesi (Res. 10).

AE : 13.83 gr

Ö.Y.: Antonius Pius ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Kaide üzerinde Dionysos, elinde üzüm salkımı ve thyrsus tutuyor. Etrafında nehir tanrıları. Solunda Billaios ve sağında Sardon.

Ref. : RPC IV.1, Nr. 8458.

Buğday:

Kat. No. 11: Amastris/Sesamos (Res. 11)

AE : 3.54 gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Demeter başı ve sağa. Başında buğday başağından çelenk.

Ref. : BM Inv.Nr. 1949,1202.4.

https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1949-1202-4 (01.07.2023)

Kat. No. 12: Herakleia Pontica (Res. 12).

AE : 4.88 gr

Ö.Y.:Traianus başı ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Çelenk içinde beş adet buğday başağı.

Ref. : SNG Stancomb Collection 2000, Nr.1070.

Kat. No. 13: Abonateichos (Res. 13).

AE : 5,47 gr

Ö.Y.: Traianus başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Demeter ayakta, sola. Elinde buğday başağı ve meşale tutuyor.

Ref. : RPC III, Nr. 1213.

Defne:

Kat. No. 14: Amastris/Sesamos (Res. 14)

AE : 3.50 gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Demeter başı sağa. Başında buğday başağından çelenk.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1354.

Kat. No. 15: Kromna (Res. 15).

AE : 3.52 gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Hera başı, sola. Başına *stephane*'si, küpe ve kolye takmış.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1326.

Kat. No. 16: Tios/Tieion (Res. 16).

AE : 0.96 gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Kartal, sol ayağını kaldırmış.

Ref. : SNG Tübingen 1985, Nr.2151.

Kat. No. 17: Amastris/Sesamos (Res. 17).

AE : 5.56 gr

Ö.Y.: Amastris/Mitras başı, sola ve başında *tiara*. Başlık üzerinde defne yapraklarından çelenk ve sekiz kollu ışın

A.Y.: Afrodite tahta oturuyor, sola, elinde Nike tutuyor ve tanrıçayı taçlandırıyor. Afrodite diz hizasında tomurcuk lotus(?), gül(?).

Ref. : SNG IX 1993, Nr. 1303.

Kat. No. 18: Sinope (Res. 18).

AE : 7.31gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Kartal, ayakları ile şimşek demeti tutuyor.

Ref. : SNG IX 1993, Nr. 1543.

Kat. No. 19: Sinope (Res. 19).

AE : 2.35 gr

Ö.Y.: Diojen başı ve sağa.

A.Y.: Defne yapraklarından çelenk ve ortasında yazıt.

Ref. : RPC III, Nr. 1230.

Kat. No. 20: Amastris (Res. 20).

AE : 25.07 gr.

Ö.Y.: Domitian başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Zeus Strategos ayakta, sağa. Asaya yaslanmış ve ayakucunda kartal.

Ref. : RPC III, Nr.712.

Kat. No. 21: Sinope (Res. 21).

AE : 11.38 gr

Ö.Y.: Apollo başı ve sola. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Zeytin yapraklarından çelenk. İzinde yazı. Saban.

Ref. : RPC I, Nr. 2112

Kamış:

Kat. No. 22: Amastris (Res. 22).

AE : 5.92 gr

Ö.Y.: Homeros başı ve sağa. Başında *Diadem*.

A.Y.: Meles uzanmış, sağ elinde lir ve sol elinde kamış tutuyor.

Ref. : SNG Stancomb Collection 2000, Nr.1053.

Kat. No. 23: Heraklia Pontika (Res. 23).

AE :7.72 gr

Ö.Y.: Valerian başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Nehir tanrısı uzanmış, sola. Gemi pruvası ve kamış tutuyor.

Ref. : SNG Stancomb Collection 2000, Nr.1091.

Kat. No. 24: Tios/ Tieion (Res. 24).

AE :5.63 gr

Ö.Y.: Valerian başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Nehir tanrısı uzanmış, sola. Gemi pruvası ve kamış tutuyor.

Ref. : SNG v. Aulock 1957.

Lotus:

Kat. No. 25: Abonateichos (Res. 25).

AE : 12.28 gr

Ö.Y.: Marcus Aurelius başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: İsis başı ve başında *didadem* üzerinde lotus.

Ref. : PRC IV. 1, Nr. 5363.

Meşe:

Kat. No. 26: Sinope (Res. 26).

AE : 20.31gr

Ö.Y.: Zeus başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Kartal, ayakları ile şimşek demeti tutuyor.

Ref. : SNG IX 1993, Nr.1527.

Kat. No. 27: Sinope (Res. 27).

AE : 7.08 gr

Ö.Y.: Claudius başı ve sağa.

A.Y.: Meşe yaprakları ve meyvelerinden çelenk ve içinde yazı.

Ref. : RPC I, Nr. 2131.

Palmiye:

Kat. No. 28: Amastris (Res. 28).

AE : 7.51 gr

Ö.Y.: Medusa başı.

A.Y.: Nike ayakta, sağa. Palmiye dalı ve çelenk tutuyor.

Ref. : SNG Stancomb Collection 2000, Nr. 737.

Kat. No. 29: Amastris (Res. 29).

AE : 8.42 gr

Ö.Y.: Traianus başı ve sağa. Başında asma yapraklarından çelenk.

A.Y.: Nike ayakta, sola. Palmiye dalı ve çelenk tutuyor.

Ref. : RPC III, Nr. 1206.

Kat. No. 30: Amastris (Res. 30).

AE : 6.74 gr

Ö.Y.: Homer başı ve sağa. Başında diadem.

A.Y.: Nike ayakta, sola. Palmiye dalı ve çelenk tutuyor.

Ref.: RPC IV.I, Nr. 4903.

Kat. No. 31: Heraklia Pontika (Res. 31).

AE : 15.97 gr

Ö.Y.: Commodus başı ve sağa. Başında defne yapraklarından çelenk.

A.Y.: Herakles ayakta elinde *clava* ve aslan potu tutuyor. Arkasında palmiye dalı(?), Kavak ağacı(?).

Ref. : RPC IV.1, Nr. 4784.

Kat. No. 32: Heraklia Pontika (Res. 32).

AE : 3.94 gr

Ö.Y.: Athena başı ve başında miğfer.

A.Y.: Baykuş ve önünde zeytin dalı.

Ref.: SNG VIII 1989, Nr. 62.

Kat. No. 33: Sinope (Res. 33).

AE : 16.52 gr

Ö.Y.: Herakles/İskender başı ve sağa. Başında aslan postu.

A.Y.: Zeus tahta oturuyor. Sağ elinde kartal ve sol elinde asa. Dizleri hizasında zeytin dalı.

Ref.: Newell 1918, 11, Pl.2.

Kat. No. 34: Tios/ Tieion (Res. 34).

AE : 3.39 gr

Ö.Y.: Marcus Aurelius başı ve sola.

A.Y.: Zeytin dalından çelenk, içinde yazı.

Ref. : RPC IV.1, Nr.5576.

Kat. No. 35: Sinope (Res. 35).

AE : 11.38 gr

Ö.Y.: Claudius başı ve sola. Başında zeytin dalından çelenk.

A.Y.: Dionysos başı sola. Başında asma yapraklarından çelenk.

Ref. : RPC I, Nr.2134A.

Kat. No. 36: Amastris (Res. 36).

AE : 13.31 gr

Ö.Y.: Homeros başı ve sağa. Başında diadem.

A.Y.: Parhenios uzanmış, sol elinde bereket boynuzu ve sağ elinde zeytin dalı.

Ref. : RPC IV.1, Nr. 4907.

Yazarların Katkısı / Author Contributions: Çalışmaya; Yazar 1: % 50, Yazar 2: % 50 oranında katkı sağlamıştır. / To work; Author 1: 50%, Author 2: 50% contributed to the study.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The authors declare no conflict of interest.

Kısaltmalar ve Kaynakça

BM, British Museum

NH, Naturalis Historia

RPC, Roman Provincial Coinage (online). <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>

SNG, Sylloge Nummorum Graecorum. <http://www.sylloge-nummorum-graecorum.org/>

Hesiodos. 1977, *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, (Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Memnon. (FGrH_434), 2007, *Herakleia Pontike Tarihi*, (Çev. M. Arslan), İstanbul.

Pliny, *Natural History*, with an English translation by H.R. Rackham – W. H. S. Jones – D. E. Eichholz, I–X, Cambridge (Mass.)/London 1938–1975 (The Loeb Classical Library).

Strabon. 2018, *Geiographika Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*, (Çev. A. PEKMAN), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Arslan, M. 2012, “Küçük Asya Yerel Historiograflarına Bir Örnek: Herakleia Pontike’li Memnon ve Eseri”, *OLBA*, XX, 383-406.

Bağdatlı Çam, F. 2014, *Antik Dönemde Bartın/Parthenia*, Ankara: Bartın Üniversitesi Yayınları No:15, Bartın.

Bağdatlı Çam, F. 2020, “Kraliçe Amastris ve Yönetici Kültü /The Queen Amastris and Her Own Ruler Cult”, *TUBA-AR*, 26, 91-110.

Bağdatlı Çam, F. 2019, “Amastris (Amasra) Antik Kentinde Arkeolojik Tespitler”, *TÜBA-AR* 24, 169-188.

Carpenter, T. H. 2016, *Antik Grek’da Sanat ve Mitoloji*, (B. Ünlüoğlu, Çev.), Homer Kitapevi, İstanbul.

Ceylan, G. 2004, *Dış Mekân Süs Bitkileri*, İstanbul: Flora Yayınları.

Boer J. d. 2013, “Stamped Amphorae from the Greek Black Sea Colony of Sinope in the Mediterranean During the Hellenistic Period”, *The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC–5th Century AD)*, *Proceedings of the Fourth International Congress on Black Sea Antiquities Istanbul, 14th–18th September*

- 2009, (Eds G. R. Tsetskhladze-S. Atasoy- A. Avram- Ş. Dönmez-J. Hargrave), Oxford, 109-114.
- Braund. D. 2007, “Black Sea Grain for Athens? From Herodotus to Demosthenes”, in: *The Black Sea in Antiquity. Regional and Interregional Economic Exchanges*, (Eds. Gabrielsen, V. - Lund, J.-Aarhus), University Press, 39-68.
- Duru, S. 2019, “Türkiye’de Buğday ve Buğday Mamulleri Dış Ticaret Yapısı”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2, 552-564.
- Erhat, A. 2003, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Eyice, S. 1965, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Florenzano, M.B.B. 1999, “Notes on the Imagery of Dionysus on Greek Coins”, *In Memoriam Tony Hackens: Revue belge de Numismatique*, (Eds. Callatay, F. D.- Moucharte, G.), 37-48.
- Franke, P.R. 2007, *Roma Döneminde Küçükasya, Sikkelerin Yansımasında Grek Yaşamı*, (Çev. Nezahat Baydur) İstanbul.
- Gezgin, D. 2018, *Bitki Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Giorgio, V. 2000, *IL Millepiante*. (Çev. S. Saraçoğlu), G.T. Piante srl, İtalya.
- Graves, R. 2010, *Grek Mitleri Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, (Çev. U. Akpur), Say Yayınları, İstanbul.
- Hands, A.W. 1909, *Coins of MAgna Graecia, The Coinage of the Greek Colonies of Southern Italy*, London.
- Heuchert, V. 2005, *The Antonines (AD 138–192): Cyrenaica and Crete to Bithynia-Pontus, RPC Vol. IV.I*. Online: 2005 (with temporary numbers)
https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?volume_id=4 (02.01.2024)
- Howgego, C. 2005, “Coinage and Identity in the Roman Provinces 1”, *Coinage And Identity In The Roman Provinces*, Ed.by Christopher Howgego Volker Heuchert Andrew Burnett, Oxford, 1-18.
- Howgego, C. 2013, *Sikkelerin Işığında Eski Çağ Tarihi*, (Çev. O. Tekin), İstanbul.
- Imhoof Blumer F. - Keller, O. 1889, *Tier- und Pflanzenbilder auf Münzen und Gemmen des klassischen Alterums*, Leipzig.
- Işık, A. 2019, *Pers, Grek, Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paphlagonia Bölgesinde Kültler*, Dorlion Yayınları, Ankara.
- Lewit, T. 2015, “The Second Sea: Exchange Between the Mediterranean and the Black Sea in Late Antiquity”, *Post Classical Archaeologies*, 5, 149-174.
- Marek, C. 1989, “Amastris. Geschichte, Topographie, archäologische Reste”, *IstMitt.* 39, 373-389.
- Millar, F. 1993, *The Roman Near East 31 BC–AD 337*, Cambridge, Harvard University Press, MA and London.
- Mitchell, S. 2010, “The Ionians of Paphlagonia”, in *Local Knowledge and Microidentities in the Imperial Greek World*, (Eds. Tim Whitmarsh), Cambridge, 2010, 86-110.

- Newell, E.T. 1918, “The Alexandrine Coinage of Sinope”, *American Journal of Numismatics*, 52, 117-127.
- Noonan, T.S. 1973, “The Grain Trade of the Northern Black Sea in Antiquity”, *The American Journal of Philology*, 94/3, 231-242.
- Olgun, M. 2012, “Buğday (*Triticum aestivum* L.) ve Arpanın (*Hordeum vulgare* L.) Orta Anadolu Bölgesi’ndeki Üretim Potansiyeli”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7/2, 81-92.
- Opaıt, A. 2010, “Sinopean, Heraklean and Chersonesan “Carrot” Amphorae”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 16, 371-401, 552-556.
- Öztürk B. 2013, “Tios (Zonguldak-Filyos) Antik Kenti’nde Dinsel İnanışlar ve Kültler”, *Güneş Karadeniz’den Doğar. Sümer Atasoy’a Armağan Yazılar*, (ed. Şevket Dönmez), Ankara, 329-344.
- Palaz Erdemir, H. 2014, “Claudio Laodiceia (Laodiceia Combusta)’dan Ele Geçen Bazı Antik Sikkeler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, 8, 45-57.
- Polat, G. 2017, “Anadolu’da Pers Etkili Taş Plastik Eserler”, *Persler. Anadolu’da Kudret ve Görkem*, (Eds. K.İren-Ç.Karaöz-Ö.Kasar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 186-203.
- Robert, L. 1980, *A Travers L’Asie Mineure. Poetes et Prosateurs, Monnaies Grecques. Voyageurs et Geographie*, Paris.
- RPC I, Burnett, A. 2019, From the Death of Caesar to Vitellius (BC 44–AD 69) (Online)
https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?volume_id=1 (01.07. 2023)
- RPC III, Amandry, M. 2015, From Nerva to Hadrian (AD 96–138), (Online)
https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?volume_id=3 (01.07.2023)
- RPC IV.1, Heuchert, V. 2005, The Antonines (AD 138–192): Cyrenaica and Crete to Bithynia-Pontus. (online)
https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/browse?volume_id=4 (01.07.2023)
- Saprykin, S.J. 2010, “Male Deities and Their Cult on the South Black Sea Coast: Hellenistic and Roman Periods”, *Ancient Sacral Monuments in the Black Sea*, (eds. E.K.Petropoulos-A.A. Maslennikov), Thessaloniki, 465-514.
- SNG Ashmolean Museum, Ashton, R.- Ireland, S., *Sylloge Nummorum Graecorum Volume V. The Ashmolean Museum, Oxford*, (1951-81).
- SNG VIII 1989, *Sylloge Nummorum Graecorum. Volume VIII. The Hart Collection*, Blackburn Museum
British Academy by the Oxford University Press.
- SNG v. Aulock 1957, *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung H. von Aulock. Pontus-Paphlagonien- Bithynien*, Berlin.
- SNG BM Black Sea 1993, *Sylloge Nummorum Graecorum. Vol. IX. The British Museum. Part 1: The Black Sea*, London.
- SNG Tübingen 1985, *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Münzsammlung der Universität Tübingen. 3. Heft. Akarnanien-Bithynien*, Berlin
- SNG Stancomb Collection 2000, W.M. Stancomb, *Sylloge Nummorum Graecorum, Vol. XI. The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region*, Oxford.

- Stern, G. 2015, "The new cult of Pax Augusta 13 BC – AD 14", *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55, 1-16.
- Stolba, V. 2003, "Some reflections on the amphora stamps with the name of Amastris", in: *The Cauldron of Ariantas. Studies Presented to A.N. Ščeglov on the Occasion of his 70th Birthday*, (Eds. P. Guldager Bilde, J.M. Højte & V.F. Stolba), Aarhus, 279-30.
- Şahin, N. 2001, *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- Talmaçhi, G.M. - Țârlea, A. 2019, "Coins and Dieties. Remarks on the Monetary Iconography of the Greek Colonies from the West Coast of the Black Sea during the Hellenistic Period", *RAIA, Romanian Archeological Institute in Athens*, 1, 79-92.
- Thompson, D.B. - Griswold, R.E. 1963, *Garden Lore of Ancient Athens*, Princetons.
- Vnukov, S. Y. 2010, "Sinopean Amphorae of the Roman Period", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, 16, 361-370.
- Williamson, G. 2005, "Aspects of Identity", *Coinage And Identity In The Roman Provinces*, (Eds. C. Howgego, V. Heuchert, A. Burnett), Oxford, 19-28.
- Yıldırım, Ş. 2017, "Tios-Tieion: Söylenecek Çok Önemli Bir Şeyi Olmayan Kent", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7/17.
- Zajaç, B. 2018, "Who, why, and when? Pseudo-autonomous coins of Bithynia and Pontus dated to the beginning of the second century AD", *Pecunia Omnes Vincit. Coin as a Medium of Exchange Throughout Centuries Conference Proceedings of the 3rd International Numismatic Conference*, Krakow, 75-91.
- Zanker, P. 1990, *The Power of Images in the Age of Augustus*, Ann Arbor.
- URL. 1 <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phi0959.phi006.perseus-eng1:1.452-1.524>
- Erişim Tarihi. 23.05.2023
- URL. 2 <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk>
- Erişim Tarihi. 25.05.2023
- URL. 3 http://www.s391106508.websitehome.co.uk/PHP/SNG_PHP/04_01_Search.php
- Erişim Tarihi.

Asma /Üzüm

Kat. No. 1: Herakleia
Pontike Sikkesi (Res. 1)

Kat. No. 2: Herakleia
Pontike Sikkesi (Res. 2)

Kat. No. 3: Kromna Sikkesi
(Res. 3)

Kat. No. 4: Amastris Sikkesi
(Res. 4)

Kat. No. 5: Sinope Sikkesi
(Res. 5)

Kat. No. 6: Amastris Sikkesi
(Res. 6)

Kat. No. 7: Tion/Tieion
Sikkesi (Res. 7)

Kat. No. 8: Tion/Tieion
Sikkesi (Res. 8)

Kat. No. 9: Tion/Tieion
Sikkesi (Res. 9)

Buğday

Kat. No. 10: Tion/Tieion
Sikkesi (Res. 10)

Kat. No. 11:
Amastris/Sesamos (Res. 11)

Kat. No. 12: Herakleia
Pontica (Res. 12)

Defne

Kat. No. 13: Abonateichos
(Res. 13)

Kat. No. 14:
Amastris/Sesamos (Res. 14)

Kat. No. 15: Kromna (Res.
15)

Kat. No. 16: Tios/Tieion
(Res. 16)

Kat. No. 17:
Amastris/Sesamos (Res. 17)

Kat. No. 18: Sinope (Res.
18)

Kat. No. 19: Sinope (Res.
19)

Kat. No. 20: Amastris (Res.
20)

Kat. No. 21: Sinope (Res.
21)

Kamış

Kat. No. 22: Amastris (Res.
22)

Kat. No. 23: Heraklia
Pontika (Res. 23)

Kat. No. 24: Tios/Tieion
(Res. 24)

Lotus

Kat. No. 25: Abonateichos
(Res. 25)

Meşe

Kat. No. 26: Sinope (Res.
26)

Kat. No. 27: Sinope (Res.
27)

Palmiye

Kat. No. 28: Amastris (Res. 28)

Kat. No. 29: Amastris (Res. 29)

Kat. No. 30: Amastris (Res. 30)

Zeytin

Kat. No. 31: Heraklia Pontika (Res. 31)

Kat. No. 32: Heraklia Pontika (Res. 32)

Kat. No. 33: Sinope (Res. 33)

Kat. No. 34: Tios/Tieion (Res. 34)

Kat. No. 35: Sinope (Res. 35)

Kat. No. 36: Amastris (Res. 36)